

Karolina Kiil

Lectio

Väitöskirjani *KIELLETYT KUVAT. Suomalais- ja virolaisnuorten piirtämällä esittämät kielletyt aiheet* on saanut alkunsa monenlaisista kokemuksista. Karkeasti kuvailtuna opinnäytetyössäni on kolme limikkäin kulkevaa juonta: kielletty-käsitteen teoreettinen tarkastelu, nuorten piirtämät kuvat ja opettajien haastattelut. Tutkimukselliseksi työ muotoutuu minun tulkintojeni ja merkitysyhteyksien kudelmassa.

Tekstiin lisätyt kuvat aiheuttavat luultavasti hämmennystä. Hämmennys ei johdu pelkästään nuorten piirtäjien vauhdikkaasta aiheen käsittelystä vaan siitä, että tekstiin yhdistetyt kuvat on helpompi lukee tekstin kuvituksena kuin tutkimuksen aineistona. Tämän sain huomata, kun annoin haastattelun väitöskirjan teemoista.

Törmäsin väitöskirjan kansikuvan ulkoasusta käydyissä palavereissa myös konkreettiseen kuvan sensuroimiseen. Korrektiuden vaatimus nousee ilmeiseksi, kun kuvasta tulee julkinen, esimerkiksi monistettu painotuote. Alunperin kannessa oleva pallohahmo sanoi puhekuplassaan "Homo!". Kiellettyinä aiheena se saattaa olla joko homopilkkää tai kehoitus homouteen. Kävin useita neuvotteluita kansikuvasta ja siihen liittyvistä esteettis-eettisistä periaatteista; mieleeni nousi suuri epävarmuus katsojien tulevista reaktioista. Useiden kollegojen kanssa käytyjen neuvottelujen tuloksena puhekupla "homo" poistettiin. Myönnyin yhden tietyn kuvan sensuroimiseen. Olin epävarma opinnäytetyön kannessa pelkkänä kuvituskuvana mukana olevan piirretyn vaikutuksesta. Pelkäsin monistavani homopilkkää ja aiheuttavani asianomaisille mieliharmia. Kielsin kielletyn.

Kuvien monimerkityksisyys ja katsojien lukutapojen haastaminen on osa tutkimusteoriaani. Sanallistamisen jälkeen ja painotekstiin saatettuna en voi enää vaikuttaa siihen, mihin

tarkoitukseen tutkimuskuvia ja tekstiä tullaan käyttämään. Huomaako lukija juuri sen paikan, minkä itse olen kuville tekstin osana antanut, jää jatkossa arvoitukseksi.

Kuvilla argumentoiminen on aina avoimen riskin ottamista. Kukin katsoja tulee tulkitsemaan kuvan omalla tavallaan, puheista piittaamatta. Ratkaisuni liittää kuvat argumentaation osaksi, kirjoittamaan tekstiä, valitsin juuri siksi, että sekä arkipuheessa että ammatillisissa yhteyksissä on melko mahdotonta kiinnittää jokin kuvatulkinta ikuisesti juuri tiettyyn yhteyteen.

Uusi katsoja hajoittaa aina edelliset tulkinnat, olivat ne sitten tarkoitettut kuinka ikuisiksi tahansa.

Tutkimuksen piirustukset on tuotettu kahdessa maassa, Suomessa ja Virossa, samoin haastattelut. Piirtäjät olivat silloin, keväällä 2004, kolmestatoista-seitsemääntoista vuotiaita ja tavoitin heidät heidän omissa kouluissaan, silloisissa luokkatiloissa, kysytyäni etukäteen heidän opettajiltaan lupaa teettää piirustustehtävä koulutunnin aikana. Piirustustehtävän antaessani esitin yhden konkreettisen kysymyksen: *Mitkä ovat kielletyt kuva-aiheet koulun kuvataideopetuksessa?* Nuorten piirustuksia on ollut tutkittavana 186.

Oppilaiden piirretyt vastaukset esittivät minulle sen verran monisäikeisen kiellettykokonaisuuden, että koulun merkitys muuttui tutkimisen edettyä vähemmän päteväksi kuin alunperin olin olettanut tai mitä tehtävänanto-tilanteessa sanallisesti esitetty kysymys antaa ymmärtää.

Kuvallisen aineiston ensimmäisessä analyysivaiheessa olin kasvokkain useiden ratkaisemista odottavien kysymyksien kanssa. Varsin selvää oli, että joudun tuottamaan kuvista tekstiä.

Kielletty-käsite alkoi näyttäytyä huomattavasti kiinteämmin sanaan ja puheeseen kytkeytyneeltä kuin alunperin odotin. Useasti saa kuulla ajatuksen, että nuori piirtää siitä, mitä haluaisi itselleen, esimerkiksi piirtäessään tupakan, hän paljastaa, että haluaa polttaa tupakkaa. Tämä oletus tuli haastetuksi analyysissa monelta kannalta.

Nuoren kuvan lukemista oman halun esityksenä tai oman kokemuksen esityksenä on tarkasteltu analyysissa kriittisesti.

Päädyin ryhmittämään kuvat aiheryhmiin ja tarkastelin kuvia kahden maan sekä tyttöjen ja poikien vertailun kautta. Kiinnitin huomiota myös piirustusten esitystavallisiin seikkoihin, muutokysymyksiin. Otin haasteeksi myös toteamuksen, että useasti aikuisten alistava katse omine määrittelytarpeineen kohdistuu nuoriin niin voimakkaasti, ettei nuoren omalle kokemukselle jää eikä anneta tilaa. Määrittelemisen sensitiiviset tavat ovat aikuiselle tutkijalle

ainoastaan siten mahdollisia, että tutkija ottaa nuoren kuvan tosissaan, pysähtyy nuoren kuvan äärelle ja antaa itselleen myös vapauden erehtyä, tulkita väärin, olla myös naurettava omilla tulkinnoillaan. Tunnustamalla avuttomuutensa itselleen vieraan maailman edessä tutkija ehkä auttaa muitakin kunnioittamaan itselleen vierasta.

Päädyin kuvien ryhmittelyssä nimittämään käsiteltäviksi otetut aiheet seitsemäksi ryhmäksi.

Päihteet, Väkivalta, Kuri, Seksi, Kuvaoppi, Torjutut ja Söpöt. Määrällisellä menetelmällä esitetty "tärkeysjärjestys" osoittautui analyysissä hajoavaksi eikä päätelmien kannalta alkuunkaan yksiselitteiseksi.

Valitut ryhmien nimet ovat kestäneet kanssani ansiokkaasti. Uusia näkökulmia syntyi juuri kurin, kuvaopin, torjutut ja söpöt -ryhmien yhteydessä. Päihteet, väkivalta ja seksi ovat jokseenkin tavanomaisia kielletty-käsitteen yhteydessä. Määrällinen tarkastelu Suomen ja Viron tyttöjen ja poikien vertailussa on synnyttänyt tuloksia. Näitä tuloksia voi tarkastella eräänlaisina vihjeinä siitä, miltä suomi-viro ja tytöt-pojat kielletyn esittämisesä näyttävät "Kielletyt kuvat" - tutkimuksen aineistona.

Tuloksista nostan tässä esille muutamat esimerkit.

Tehtävänanto-tilanteessa esitetty kysymys on näennäisesti yksinkertainen. Jos aiheita, joita koulun kuvataidetunnilla ei saa käsitellä, ei olisi, käänteisellä tarkastelulla vastauksena olisi pino tyhjiä valkoisia papereita tai ainakin jokin viite siitä, että kaikki on sallittua. Samoin haastateltavat olisivat vakuuttaneet, että "piirtää saa mitä vaan". Piirretyt vastaukset kielletyistä aiheista kertovat, että jokainen osallistuja mieltää ainakin jonkin, edes yhden, aiheen, jota ei saa kuvassa esittää. Aiheiden määrällinen tarkastelu paljastaa myös, että yhtä ainutta kaikille samaa kiellettyä aihetta ei ole: kielletyiksi miellettiin aiheita moninkertainen määrä osallistujiin verrattuna.

Molempien maiden nuoret mainitsivat miltei yhtä usein päihderyhmän aiheet kielletyiksi. Tulos selittyy päihteiden ostamisen ikärajoituksella, joka on molemmissa maissa 18 vuotta. Kaikissa muissa aiheryhmissä on selkeitä maakohtaisia eroja. Päihdeaiheeseen liitetty jännite selittyy myös lapsi-aikuinen-käsiteparin avulla. Lapsi-aikuinen -rajan pystytys ja ylläpitopiirit ovat osa yhteisön dynamiikkaa. Aihe jännittää kasvavaa nuorta, joka joutuu kasvamaan aikuiseksi.

Analyysini tulos viittaa myös siihen, että saman maan pojat ja tytöt eroavat kiellettyjen aiheiden määrittämistavoiltaan vähemmän kuin eri maita (Suomea ja Viroa) edustavat nuoret.

Suomalaiset nuoret esittivät piirustuksissaan huomattavasti virolaisia enemmän 1. seksi-, 2. väkivalta- ja 3. torjutut-ryhmiin kuuluvia aiheita. Suomalaisnuorten valintoihin on selkeästi vaikuttanut elokuvien, televisio-ohjelmien ja pelaamisen ikärajoitusten ympärillä käyty kattava mediakeskustelu, jollaista ei Virossa vielä vuonna 2004 ollut aloitettu.

Virolaisnuorten kuri- ja kuvaoppi -ryhmän aiheiden runsaus on selitettävissä virolaisen institutionaalisen kasvatusjärjestelmän vahvempaan hierarkkiseen ajatteluun perustuvalla ilmapiirillä. Syyt ovat selitettävissä virolaiskoulujen tiukemmalla kuri- ja valtahierarkian perinteellä.

Virolaisesta kuvastosta puuttuvat kokonaan viitteet opettajien ja oppilaiden väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen. Sellaisia esittävät suomalaisnuoret. Syynä voi olla, että sellaisen tabun (tabu äärimmäisenä kieltona) rikkominen ei juolahda edes mieleen ilmapiirissä, jossa on vedetty tiukka raja oppilaan ja opettajan välille (Virossa opettajia yhä teititellään).

Suomalaisaineistosta puuttuvat poliittiset aiheet, virolaisnuorten aineistosta uskonnolliset aiheet, mikä kertoo maiden erilaisesta ideologiahistoriasta.

Torjutut-ryhmässä ovat suomalaistytöt maininneet aiheita seitsemän kertaa enemmän kuin virolaistytöt. Myös suomalaispojat ovat huomattavasti enemmän esittäneet torjutut-ryhmän aiheita kuin virolaispojat (kuusi kertaa enemmän). Virossa ei ole käyty syrjinnän ehkäisemiseen liittyvää julkista keskustelua ja kampanjointia siinä laajuudessa kuin Suomessa.

Opettajapuhetta ovat tutkimukseeni tuottaneet seitsemän opettajaa kahdesta maasta.

Opettajien aihepainotukset eroavat huomattavasti nuorten kielletyiksi mieltämistä aiheista kummassakin maassa. Yhteinen opettajuuteen liittyvä esimerkki on, että molempien maiden opettajien mielestä selkeästi kielletyin aihe on kuvassa tunnistettavaan henkilöön kohdistettu pilkka ja irvailu. Yhteistä on myös, että kummankaan maan opettajat eivät maininneet, että viinaan ja tupakkaan liittyvät aiheet olisivat kuvallisina esityksinä kiellettyjä sen enempää kuin kuriin liittyvät aiheet. Kummankin maan opettajat ovat kieltäneet koulussa tehdyn kuvan esittämisen julkisesti kadulla, suurelle yleisölle, kun nuoret ovat esittäneet piirustuksissaan etniseen vähemmistöön osoitettua pilkkaa. Julkisuuden kontrolloiva suhtautuminen näyttää olevan molemmissa maissa arvokas asia. Molemmissa maissa opettajilla oli omat näkemyksensä hyvästä suorituksesta.

Molempien maiden opettajien ja oman maan nuorten aihepainotukset ovat erilaiset.

Kaikille opettajille on aiheutunut päänvaivaa erityisesti poikien piirtämistä "alapääjutuista", kuten opettajat kutsuivat genitaali-aiheisia piirustuksia, mutta virolaisopettajat pitävät asiaa enemmän vitsinä kuin loukkauksena.

Kielletty aihe näyttäisi olevan nuorille tämän tutkimuksen mukaan pikemminkin elämän vivahteiden etsimistä, hahmottamisen paikka, ei niinkään jonkin trauman työstämistä. Tosin tutkimuksen aineistossa on ilmeisesti myös nuoria, jotka työstävät kuvallisesti omia traumoja. Molemmissa maissa nuoret hakeutuvat populaarikulttuurin ja viihdeteollisuuden kansainvälisen visuaalisen ajattelun pariin, osittain historiallisesti eri syistä ja osittain historiattomasti saman päälleikäyvän kaupallisuuden vuoksi. Taidekäsityksen sijaan nuorilla näyttää olevan vahva usko, että taide on teennäistä ja jälkeenjäänyttä puuhaa.

Nuorten käsityksiin taide-esimerkeillä on tuskin kuitenkaan ollut välitöntä vaikutusta. Oman opettajan taidekäsitykset vaikuttivat silti suoraan siihen, minkä nuoret mielsivät kielletyksi. On merkille pantavaa, että opettajien taidekäsityksistä melkein puuttuvat kansainväliset nykytaiteessa vaikuttavat kielletyt taide-esimerkit.

Koulussa on oppimisen rinnalla kyse myös kasvattamisesta. Kasvatuksessa on kyse kasvatettavien ja kasvattajien yhteisymmärryksestä. Tutkimuksessani näkyy, että nuorten oma kuvallinen "kieli" ei helposti löydä sallivaa vastaanottajaa, jos esitetyt aiheet ovat missään mielessä tai yhteydessä kiellettyjä. Nuoret ja opettajat mieltävät kielletyn eri tavalla, mikä on osoitus nuorten ja opettajien maailmojen keskinäisestä vieraudesta. Kielletty aihe on aina uhkan ja usein myös uhon merkki. Nuorelle uhka on siinä, että hänet tuomitaan, ja opettajalle siinä, että hän on vieras.

Tarkastelussa olen käyttänyt hyväksi olemassa olevia kuvasta sanaksi kääntämisen metodeja sekä soveltanut aiheesta olemassa olevaa kirjoitusta omiin tarkoituksiini. Omat tarkoitukseni ovat olleet laajentaa ymmärrystä kuvasta, piirretyistä esityksistä ja haastaa kielletty-käsitteeseen piiloutuneet ja avoimesti nähtävissä olevat merkitykset ja arvolataukset.

Opettajat omine puheineen ovat ansiokkaasti auttaneet minua ymmärtämään nuorten koulun ja kuvataiteen opetuksen merkityksiä. Tutkimustyössä kun sellainen jokapäiväiseen elämään kiinnittyvä tosiasia kuin nuorten koulutodellisuus tuppautuu tulemaan aikuiselle vieraaksi.

Kiemurtelut kielletyn ympärillä, sen sisällä, katsomalla, lukemalla ja kirjoittamalla päättely eivät tyhjentävästi kuvaile kielletyn kiehtovaa ilmiötä. Tutkimus *Kielletyt kuvat* on nyt kirjoitettu ja julkaistu. Samalla huomaan että kielletty muuttuu ja liikkuu sekä paikassa että ajassa vilkkaasti ja mikäli luulen olevani hetkenkin kielletyn asiantuntija tai luulen oivaltaneeni kielletyn todellisen olemuksen, huomaan jo, miten kielletty on liennut, muuttanut muualle tai muuttunut muuksi, se tekee jo tulemista toisessa paikassa, toisessa hetkessä eri muodossa ja tunnistamattomana. Tosin toteemin-omaisiakin kiellettyjä edelleen näkyy.

Tutkimus on aina kollektiivinen teko ja tuotos. Kollektiivisuus näkyy tutkimuksessani siten, että lukuisat ihmiset ovat kanssani tuottaneet aineistoa, olleet teorian rakentamisessa mukana, joko keskustellen tai inspiraationa. Myös kirjan saattaminen kansien väliin on ollut kollektiivinen tapahtuma kuten myös kirjasta hyötyminen. Itse olen paneutunut erityisesti siihen, että en lannistaisi nuorten näköisyyttä ja että kaksinkielisyyden arvo olisi vaistottavissa lopullisessa suorituksessa, jonka olen toteuttanut vain suomeksi.